

GRÄDDE PÅ MOSET

Om kultur som grundläggande behov och rättighet

En krönika av Emil Jensen,
artist och författare

Mycket av det som borde vara det mest självklara har blivit mer och mer onaturligt för oss människor.

Livet, döden och kärleken är fenomen som vi i och för sig aldrig har kunnat hantera så bra genom historien, men som i alla fall följt någon form av naturlig gång.

Till och med det mest grundläggande som att äta, sova och dricka har förlorat sin naturlighet för oss.

Vi pratar numera om att dricka vatten som att det är något vi ständigt måste tänka på, som ett koncept, när det rimliga vore att dricka när vi är törstiga. Därav törsten. Sovna har blivit ett komplicerat projekt och mat är en avancerad hobby.

Så även med kultur.

Det som egentligen borde vara så naturligt och självklart.

Att sjunga, trumma, rista in saker, måla, dansa och berätta har människan gjort i alla tider som vi funnits på jorden.

Kultur är inte grädde på moset, som det brukar heta.

Förutom att grädde också är en slags kultur, som yoghurt.

Även om kultur inte säkert botar sjukdomar, så leder kulturupplevelser och kulturutövande tveklöst till ökat välbefinnande.

Körsång, som är både upplevelse och utövande, kanske är det mest slående exemplet.

Hälsa och omsorg är så mycket mer än frånvaro av sjukdomar.

Det handlar kanske främst om att må bra medan man mår dåligt.

Vara frisk medan man är sjuk.

Där är kultur svårslaget.

Vi lever alla med mer eller mindre allvarliga sjukdomar. Ibland känner sig vissa av oss helt oövervinnerliga och odödliga, men för det mesta har vi skavanker av olika slag som vi måste hantera eller lära oss att leva med.

Även psykiskt finns det ingen självklar linje mellan frisk och sjuk. Alla mår dåligt ibland, är ledsna till och från och många blir deprimerade i olika grad. Vi drabbas i stort sett alla minst nån gång i livet av en stor sorg, och alla vi som drabbats vet att en stor sorg aldrig går över.

Men vi lär oss att leva med den.

Vi lär oss att vara lyckliga och ha sorg på samma gång.

Det är precis likadant med fysiska skavanker som smärta och nedsatthet; ibland går det över, men ofta måste vi lära oss att leva med smärta och samtidigt njuta, lära oss vara nedsatta och samtidigt uppbåda energi och lust.

Kultur betyder från början odling, och kulturen hjälper oss att odla välbefinnande – vid sidan av och mitt i alla utmaningar vi ställs inför och svårigheter vi bär med oss. Kultur hjälper oss att fantisera, inte bara i betydelsen att drömma oss bort, fantasi är grunden för att känna vad andra känner, empati är fantasi, fantasi är vårt väsens kanske allra största magi.

Med coronapandemin blev det också tydligt att vi behöver omvärdera vår syn på kultur. Det blev än mer uppenbart hur kulturen ses på som just grädden på moset, kryddan på toppen, det där lyxiga som bara vissa har råd och tid att ägna sig åt.

Jag minns hur vi lärde oss Maslows behovspyramid i högstadiet, där mat och sömn var det mest grundläggande, sen var social trygghet på nästa trappsteg. Allra överst på pyramiden fanns självförverkligande, ofta illustrerat med någon som stod och spelade fiol.

Det illustrerar lite vår syn på kultur, som något vi ägnar oss åt när alla andra behov är tillgodosedda, när allt annat är klart och fixat. Vilket det aldrig är!

Kultur är en mänsklig rättighet, få verkar känna till att människans rätt till kultur står med i FNs deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Kultur är både överst, mellerst och längst ner på behovstrappan.

Jag tänker på de sånger som slavar sjöng när de slavade under de mest vidriga förhållanden, knappast med upplevelsen av att alla andra behov var tillgodosedda. Tvärtom är kultur det som håller människor över ytan, lika grundläggande som näring och sömn.

Sånger, poesi och berättelser är livsnödvändiga för oss.

Kultur är inte grädden på moset, det är själva moset. Och grädden. På samma gång.

Kultur är ingen mirakelmedicin
men besitter en annan magi,
för när det gäller välbefinnande
är kultur en vägvinnande remedi och melodi.

Hoppas du på trolleri
finns en viss besvikelserisk,
för kultur kanske inte kan bota en sjuk
men sägs kunna bota en frisk.

Kultur kan inte hjälpa dig att gå på vatten,
men den kan ge dig känslan av att simma runt i Titicaca.
Kultur kan inte trolla fram ett bröd,
men väcka lusten till och minnet av att baka.

Kultur ger inga tydliga svar
men vänder och vrider så vackert på frågan.
Kultur kan inte tända det som redan slocknat har,
men kan underhålla lågan.

Nej, kultur väcker aldrig de döda ur den eviga plågan
men om vi byter perspektiv;
kulturen har den unika förmågan
att väcka levande till liv.

Troligen ökar kultur inte livslängden heller, tyvärr,
det är inga längre liv som kulturen ger,
men den hjälper oss att leva lite djupare när vi är här
och att leva lite mer.